

Távoli helyszínek unalmas művészete?

Traffic. Konceptuális művészet Kanadában 1965–1980

📍 Leonard & Bina Ellen Art Gallery / Concordia University, Montreal, Kanada

📅 2012. január 13 – április 28.

A kanadai konceptuális művészet sokszínűségét és hatását feltáró első áttekintő kiállításon több mint hetven helyi, a nemzetközi vonulatba szorosan illeszkedő művész műve szerepel. A majd száz műtárgyból és archív dokumentumból felépülő *Traffic: Konceptuális művészet Kanadában 1965–1980* című vándorkiállítást Montrealban a Leonard és Bina Ellen Galéria mutatta be a torontói, halifaxi és edmontoni bemutatkozása után.¹ A tárlat következő – és egyben utolsó kanadai – állomása idén szeptembertől Vancouverben lesz,² hogy utána a német Badischer Kunstvereinbe is eljusson a jövő év során.

A hiánypótló kiállítás³ ötlete BARBARA FISCHER és CATHERINE CROWSTON kurátoroktól származik, akik már 2004-ben felismerték a szorosabb együttműködés szükségességét. A kiállítás hét kurátorára⁴ hárult feladatként az előzetes kutatás, a még élő művészek felkeresése és egy internetes archívum létrehozása az eredmények megosztása érdekében.⁵ A kurátorok a földrajzi és kulturális sajátosságok figyelembe vételével a regionális bemutatás mellett döntöttek a kiállításon belül. Ez a koncepció felveti azonban azt a kérdést: vajon hogyan lehet bemutatni azokat a művészeket, akik több helyszínhez is kötődnek? Hogyan lehet elérni a regionális felosztás ellenére, hogy a kiállítás ne elszigetelt közösségeket mutasson be, ugyanakkor megőrizze ezeknek a helyszíneknek a különlegességét és sajátosságát?

A kiállítás élő közösségek létező kapcsolatrendszerének kulturális cseréjére hívja fel a figyelmet, kiegészítve a helyi történelmi fordulópontok, intézményrendszerek (múzeumok, galériák, művészeti központok, egyetemek) háttérével. A mai kortárs kurátori munka sokszor az önkényes tematikus bemutatás felé irányul, sajátos üzenetet közvetítve. Jelen kiállítás viszont nem emel ki nyilvánvaló összefüggéseket, azokat a nézőnek a részletekből kell összeraknia. Miután látta a kiállítás egészét, a látogatónak újra fel kell idéznie azt, hogy a különböző szekciók közötti kapcsolódási pontok előtűnjenek. A közönség elsőként a Montrealban, Torontóban, Londonban és Guelphben élő művészek konceptuális gyakorlatát fedezhette fel,⁶ míg a második részben figyelmüket Halifax, Vancouver, a Prérik és az Arktisz köthette le.⁷

A konceptuális művészet⁸ általánosan arra keresi a választ, hogy mitől művészet a művészet, így a gondolatosság nyer elsőbbséget a megvalósítással szemben. SOL LE WITT minden szellemi folyamatot (firkákat, tanulmányokat, beszélgetéseket) értékesebbnek tart a tárgyak létrehozásánál, melyek a már egyébként is túlaradó

világot terhelnék.⁹ Másrésztől JOSEPH KOSSUTH és az ART & LANGUAGE csoport a konceptualitást a művészet meghatározásának gesztusára korlátozták. A gondolat elsőbbségét itt felváltja a tautológikus követelmény: meghatározni a művészetet és csakis a művészetet, ellentmondások nélkül. A nyelv iránt való érdeklődés és kifejezőerejének használata meghatározó szerepet kapott ebben a folyamatban. A konceptuális művészet nem egy strukturált irányzat, sajátosságait néha nehéz azonosítani, mind a művészi megközelítések sokfélesége, mind a különféle kortárs irányzatokra gyakorolt hatása miatt.

Montreal és evvel együtt a quebeci régió politikai, szociális és kulturális életét az úgy nevezett „csendes forradalom” alatt (1960 és 1970 között) vitákban gazdag, de megoldásokban szegény időszak jellemezte. Ekkor zajlottak a frankofón Québec emancipációs törekvései, az állami intézmények modernizációja és a kultúra demokratizációja. A GARY COWARD, WILLIAM VAZAN művészek és a műkritikus GEORGE BARDO által 1971-ben szervezett kiállítás *45° 30' North 73° 36' West + Inventory* címmel a konceptualizmus egyik első megjelenése Montrealban,¹⁰ amely csak katalógusának szélesebb körű terjesztésével ért el nagyobb közönséget. Ez az esemény segítette elő a Véhicule Art Inc. művészek által vezetett művészeti központ (az úgy nevezett „artist-run center”) létrehozását, mellyel nem csak fórumot nyert a konceptuális gyakorlat, hanem a multidiszciplináris, a festéssel szakító kísérletezés is helyet kapott. A *Parachute* 1975-ös megalapításával megszületett az első, a konceptuális művészetnek kritikai támaszt nyújtó montreali folyóirat.¹¹ Az angol anyanyelvű konceptuális művészek (TOM DEAN, SUZY LAKE, BILL VAZAN) mellett a francia ajkú művészek (ROBERT RACINE, FRANÇOISE SULLIVAN, SERGE TOUSIGNANT) törekvései a quebeci ellenkultúrát és a gyarmatosítás ellen irányuló mozgalmakat támogatták.

Bill Vazan *Canada Line* című 1970-es munkájában múzeumokhoz és galériákhoz folyamodott, hogy közös virtuális tengelyen jelenítse meg – egy fekete szalag talajra ragasztásával – az egymástól távol eső művészeti intézményeket. A kiállítás első termében a kanadai térképen bejelölt, különböző helyszíneket összekötő fekete vonalat in situ készített dokumentumfotók egészítették ki.

A második teremben Suzy Lake 1975-ös videóján egy férfi Kimon Nicolaidés *A rajzolás természetes módja (The Natural Way to Draw)* című

1 Justina M. Barnicke Gallery / University of Toronto, Toronto, 2010. szeptember 10 – november 28.; Mount St. Vincent University Art Gallery, Halifax, 2011. március 18 – május 8.; Edmonton Art Gallery, Edmonton, 2011. június 25 – szeptember 25.; Montreal: 2012. január 13 – április 28.

2 Contemporary Art Gallery, Vancouver, 2010. szeptember 9 – 2013. január 6.

3 Ugyan a Párizsi Városi Modern Művészeti Múzeum 1989-es kiállításán (*L'Art conceptuel, une perspective*) és a Queens Múzeumban 1999-ben (*Global Conceptualism: Points of Origin, 1950s–1980s*) Kanadában készült munkák is szerepeltek, átfogó kutatás és kiállítás mégsem született.

4 Michel Thériault és Vincent Bonin (Montreal), Barbara Fischer (Toronto, London, Guelph), Jayne Wark és Peter Dykhuis (Halifax), Catherine Crowston (Prérik és Arktisz) és Grant Arnold (Vancouver).

5 <http://www.ccca.ca/traffic>

6 2012. január 13 – február 25.

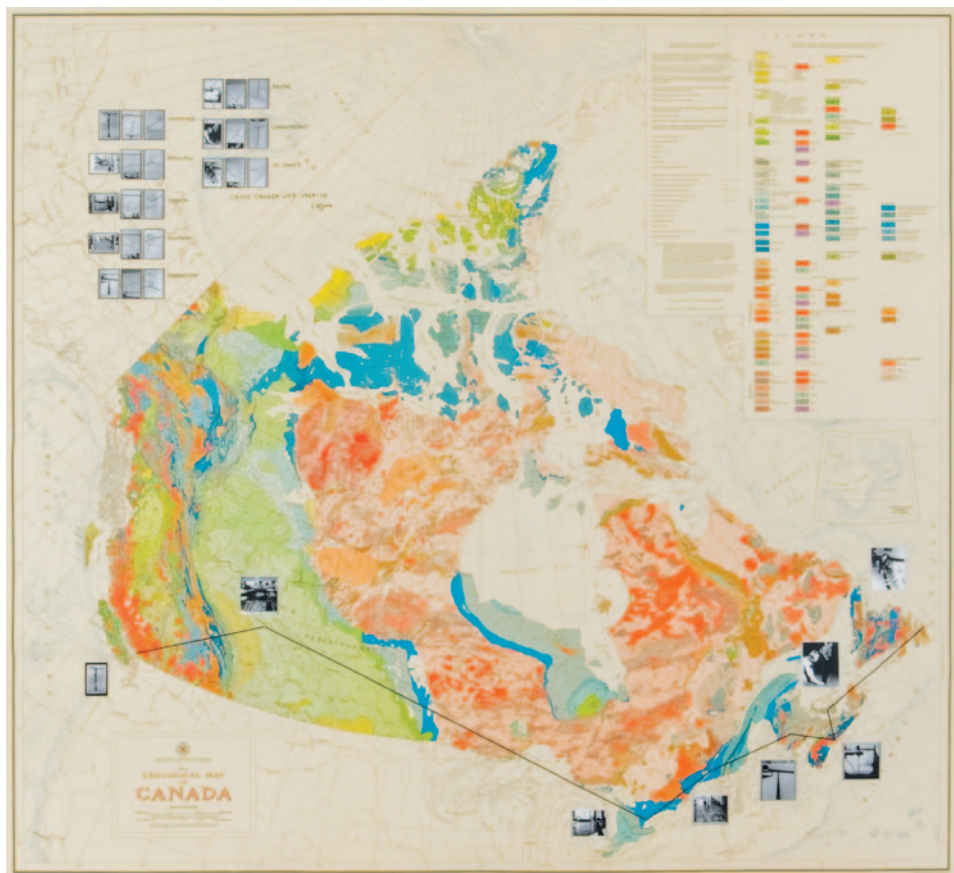
7 2012. március 16 – április 28.

8 Vagy más néven az „Idea art”, „Post-Object art”, vagy „Dematerialized art”.

9 Sol Le Witt (1967 nyár), „Paragraphs on Conceptual Art”, in *Artforum* (vol. 5, no. 10), pp. 79–83.

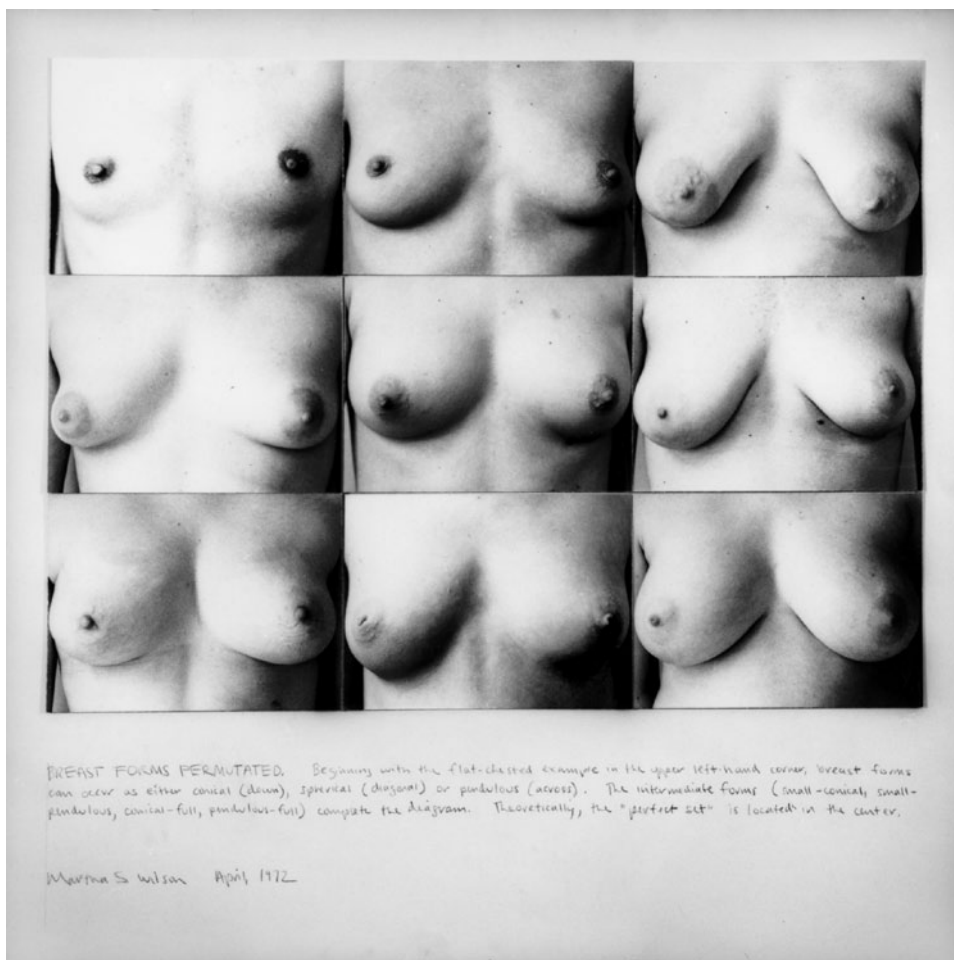
10 A Saidye Bronfman Központban és Sir George Williams Galériában, amerikai és kanadai művészekkel.

11 <http://www.parachute.ca/>

BILL VAZAN
Canada Line, 1970, Map of Canada with 32 silver prints
Courtesy of the artist and Leonard & Bina Ellen Gallery, Concordia University

MARTHA WILSON
Breast Forms Permutated, 1972, 9 black and white photographs with text
Courtesy of the artist and P.P.O.W. Gallery, New York

kézikönyvből olvas fel. Eközben a művész nő fehérre sminkelt arcán fekete szemceruza segítségével illusztrálja a felolvasott feladatsort. A szöveg a helyes gesztusok, formák és árnyékolás elsajátításának fontosságára hívja fel a figyelmet a fej tanulmányrajzáról szóló fejezeteiben.

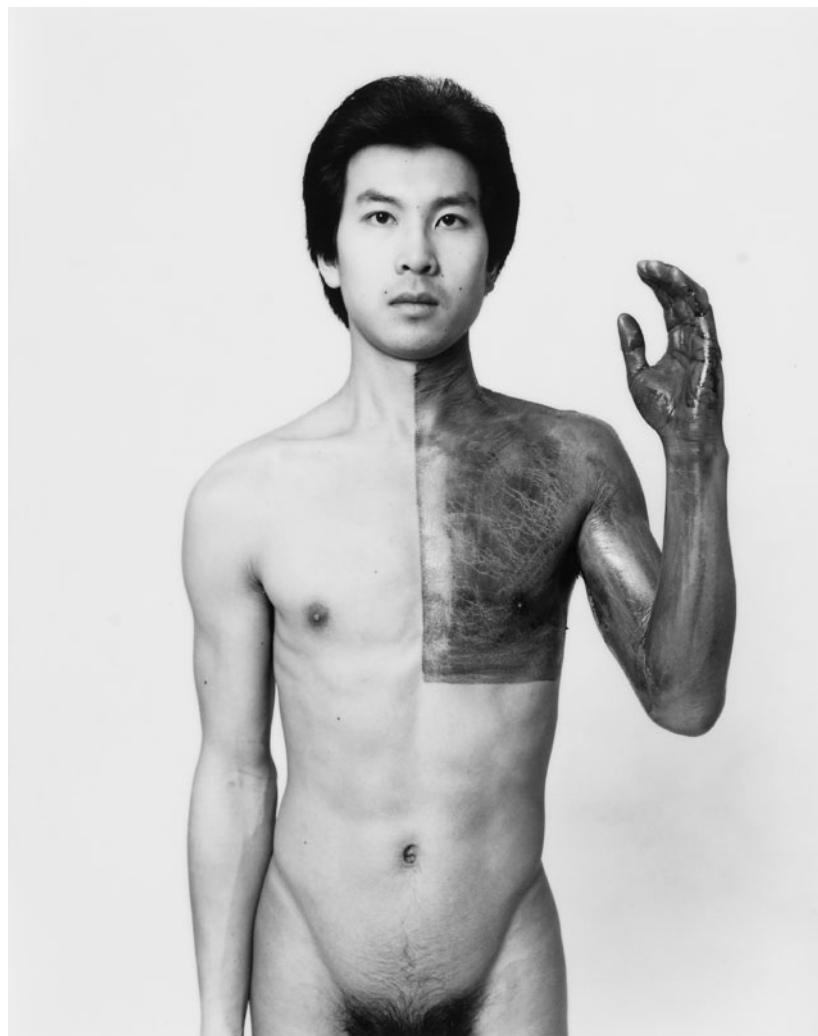
Toronto montreali festőkkel való párbeszédét 1964-ben új horizont váltja fel: New York. Clement Greenberg amerikai műkritikus hatására Henry Moore brit modernizmusa és a Painters Eleven absztrakciója kap központi szerepet. MICHEL SNOW és JOYCE WIELAND kísérleti megközelítésükkel különböznek mindezeketől. 1968-1969-ben a háború elől menekülő amerikaiak nagy számban költöztek Torontóba. A születő ellenkultúra főbb állomásai a Coach House Kiadó (1966-tól), a torontói egyetem Rochdale kollégiuma és a General Idea kollektívája. LES LEVINE és VERA FRENKEL munkáiban a művészeti közösség kiépítését szorgalmazó törekvések tűnnek elő, ahogy a Nightingale Galéria megalapításánál is. Ez a művészek által vezetett művészeti központ, hasonlóan a montreali Véhicule Art Inc.-hez, 1971-től *A Space* néven működött tovább. Az itt szervezett *Concept 70* című esemény az első konceptuális videók megjelenését jelzi STEPHEN CRUISE, JOHN MCEWEN, ROBERT BOWERS, LISA STEELE, TOM SHERMAN és az amerikai DENNIS OPPENHEIM és VITO ACCONCI műveivel. IAN CARR-HARRIS munkáiban a nyelv iránti szkepticizmus fejeződik ki, míg CAROLE CONDÉ és KARL BEVERIDGE művei az Art & Language-től és Joseph Kosuth-tól való elhatárolódást hangsúlyozzák.

Vera Frenkel a kommunikációs technológiák lehetőségeit kihasználva alkotta meg 1974-ben *String Games, Improvisation for Inter-City Video* című művét. A különböző városi helyszínek között élő adásban közölt performansz a mai digitális technikák előfutára volt. A kiállítás egy másik videómunkája *Birthday Suit – with scars and defects* címmel Lisa Steele 27. születésnapján tett fogadalmának dokumentuma, miszerint a művész a kamera előtt bemutatja élete során felhalmozott sebesüléseit. Szobájában levetkőzik, majd sorra megérinti a testén található hegeket.

Guelphben ERIC CAMERON Sol Lewitt hatására (aki szerint a gondolat gyártó gépezet) olyan kísérleti pedagógiai módszert dolgozott ki, melyben a csoportos munkák kerültek a középpontba, és ahol a munka során tanár és diák azonos szerepet vállalt. Korszakalkotónak számított a videóművészet oktatásának az egyetemi programba való bevezetése. Cameron *Video Circuits* címmel kiállítássorozatot szervezett a legfontosabb kortárs videómunkákkal. A videóművészet a konceptuális művészetet maga mögött hagyva később inkább a történetmondás felé fordult.

Londonban 1968-ban JACK CHAMBER megalapította a Canadian Artist Representation (CAR), mely a művészek önképviselését szolgálta. A város másik nagy alakja, GREG CURNOE 1961-ben létrehozta a *Region Magazine*-t, majd egy évvel később a Region Galériát és 1966-ban a 20/20 Galériát. Ez utóbbi az eljövendő művészek által vezetett művészeti központok előfutára volt és az első azok közül, ami a kiállító művészeknek honoráriumot ajánlott fel. Curnoe munkáiban a nyelv és az alkotás, illetve a térkép és a kulturális földrajz iránti érdeklődés mellett a folyamatra helyeződött hangsúly.

Halifax a Nova Scotia Collage of Art and Design (NSCAD) újító pedagógiai megközelítésének köszönhetően a konceptuális művészet egyik nemzetközi központjává vált 1969 és 1980 között. Ezek közé az innovációk közé tartozik az úgy nevezett „Projects Class”, a litográfiai műhely, az NSCAD kiadója és a meghívott művészek programja csakúgy, mint az Anne Leonowens Galéria és Mezzanine Galéria megalapítása. LAURENCE WEINER és DAN GRAHAM első egyéni kiállításukat itt mutatták be 1969-ben és 1970-ben. Dan Graham a főiskola multimédiás felszerelésének köszönhetően első filmes és videós performanszait itt készítette el. Lucy Lippard, a New York-i műkritikus számára a Projects Classon való részvétel és az azt követő *Six Years* címmel tartott konferenciája a konceptuális művészetről készített meghatározó kritikai művének alapjául szolgáltak.¹² A NSCAD programjainak bősége GARRY NEILL KENNEDY-nek, az intézmény vezetőjének és az intézmény néhány meghatározó tanárának (DAVID AKEVOLD, GERALD FERGUSON és MARTHA WILSON) művészeti elképzeléseit tükrözte. A halifaxi szekcióban sok olyan anyag került kiállításra, amely még soha nem került kurátorok keze alá. A konceptuális művészetben gyakran előfordul, hogy a közvetítő szerepet játszó személyek (például a kurátor vagy műkritikus) kimaradnak a folyamatokból és maga a művész tölti be ezeket a feladatokat. Ezt a hagyományt törte meg a halifaxi szekció két kurátora, akik inkább az aktivitások dokumentumaival, mintsem műtárgyakkal találkoztak a főiskola archívumában. THEODORE WAN *Bridine Scrub (for General Surgery)* című 1977-es fekete-fehér fotósorozatán meztelen testének különböző részeit sötétre festette és erről felvételeket készített. A sebészeti beavatkozásra utaló cím, a művész mozdulatlansága és a testén lévő osztások mind elősegítik azt az asszociációt, hogy egy húsdarabot látunk. A szemben lévő falon MARTHA WILSON *Breast Forms Permutate* című 1972-es fekete-fehér fotósorozatában a lapos női mell-

THEODORE WAN
Bridine Scrub (For General Surgery),
1977, 10 silver gelatin
prints, Courtesy of
the Vancouver Art
Gallery Collection

kastól indulva három mellformát figyel meg (kúp alakú, gömbölyű, lecsüngő), hogy végül rátaláljon az elméletileg „tökéletes formációra”.

A **winnipeg**i konceptuális művészeket egyrészt a Plug In Galéria támogatta. Furcsa módon az itt bemutatott művek többsége olyan elemi anyagokat használt fel, mint a beton, fa, üveg, gipsz és így tovább. Másrészt a manitobai egyetem One One One Galériája és a Winnipegi Művészeti Galéria (WAG) jelentették a konceptuális művészeti gyakorlat bemutatkozásának bástyáit. Itt állították ki Gordon Lebredt és Max Dean munkáit. Az 1970-es évek alatt az előbb említett galériák meghatározó kiállításai és kiadványai mellett a Grand Western Canadian Screen Shop rézmetsző műhelye fontos új kifejezőeszközzel szolgált a konceptuális művészek, így többek között a GENERAL IDEA, MICHAEL DE COURCY és RICHARD HRABEC számára.

GORDON LEBREDT *Get Hold of This Space* 1974-es munkája a kiállítótér falán fekete ragasztóval körülhatárolt négyzetbe írt üzenetet közvetít: „Ragadd meg ezt a teret!” A kiállítótér másik falán JOYCE WIELAND *O Canada* című 1970-es munkája látható. A művész kirúszosított száját a litográfiához használt kőhöz szórította, miközben a nemzeti himnuszt formálta ajkaival. Az így készült piros nyomat szavalást tükröző kör alakú és ovális szájformák sorakoznak.

Az **Edmontoni** Művészeti Galéria (EAG) által szervezett *Place and Process* című 1969-es kiállítás a konceptuális művészet egyik meghatározó eseménye volt, ahol olyan művészek munkái voltak kiállítva, mint HANS HAACKE, ROBERT MORRIS és DENNIS OPPENHEIM. Edmontont ettől a ponttól kezdve nemzetközi színvonalú kiállítási központként ismerték el. De amint 1971-ben BILL KIRBY elhagyta a galériát, az nagy változásokon ment át és az 1970–1980-as években a Clement Greenberget követő absztrakt festő- és szobrásziskola közvetítőjévé vált.

¹² *Six Years: The Dematerialization of the Object from 1966 to 1972*

GLENN LEWIS
Blue Tape Around a City Block, 1969, film transferred to DVD, Courtesy of the artist

A **Calgary**-i Egyetem és az Albertai Művészeti Főiskola 1971-től olyan fiatal művészeket foglalkoztatott, mint JOHN WILL, PAUL WOODROW, JEFF FUNNEL, DON MABIE és CLIVE ROBERTSON. A művészek munkáit az interdiszciplinaritás – mely a művészeti folyamatokat emelte ki a műtárgykészítés rovására –, valamint a művészet és a mindennapi élet közötti határvonal eltörlése jellemezte. A calgary-i művészek a tömegkommunikáció manipulatív jegyeire felfigyelve saját televíziós, rádiós és folyóiratbeli megjelenéssel kísérleteztek. Clive Robertson 1974-ben megalapította a *Voicependence* hanganyagból felépülő magazint, melyet kazettán terjesztettek. 1975-ben két intézmény is alakult. Egyik a Parachute Center for Cultural Affairs (a későbbi Arton): egy szerteágazó programú intermediális központ művészeti rezidenciával, országosan elismert videofesztivállal, illetve a *Centerford* folyóirattal. A másik pedig a Clouds 'n' Water Galéria (a későbbi Off Központ, majd The New Gallery), amely a meghívott művészek programjával a nemzetközi kapcsolati hálóba illeszkedett.

A kanadai **Arktiszon** született művek közül a kiállításon LUCY LIPPARD és LAWRENCE WEINER Inouivkban készült, illetve az N.E. THING Co. művészeti csoport munkái kerültek bemutatásra. A N.E. Thing Co. művészei, IAIN és INGRID BAXTER a kanadai tundrán a *You Are Now in the Middle of an N.E. Thing Co. Landscape* című táblákat tüzték ki és ezekből később, 1968 és 1969 között képeslapokat készítettek.

A konceptuális művészet **Vancouver**ben az 1960-as évek elején jelenik meg, a hagyományok megkérdőjelezésének és a kulturális piac megbuktatásának szándékával. Az 1967-ben alakult Intermédia művészeti szervezet ennek az ellenkulturális mozgalomnak jellegzetes példája a különböző művészeti ágak elkülönülését átívelő, a konvencióval szakító csoportos művészeti munkákkal. Több galéria is ösztönzőleg hatott a vancouveri művészeti élet színterén: a Szép-művészeti Galéria, a British Columbia Egyetemen SUB Galériája, az Ace Gallery of Douglas Christmas és a Vancouveri Művészeti Galéria. A legfontosabb kiállítást majd hatvan európai és észak-amerikai művész műveivel *955000* címmel Lucy Lippard szervezte a Vancouveri Művészeti Galériába 1970-ben. Az élet és a művészet közötti határvonalat feszegették olyan művészek, mint MICHAEL DE COURCY, ROY KIVOOKA és az IMAGE BANK (VINCENT TRASOV, MICHAEL MORRIS). Mások a kapitalizmus absztrakt rendszere iránt érdeklődtek: CHRISTOS DIKEAKOS, ROBERT KLEYN, JEFF WALL és IAN WALLACE.

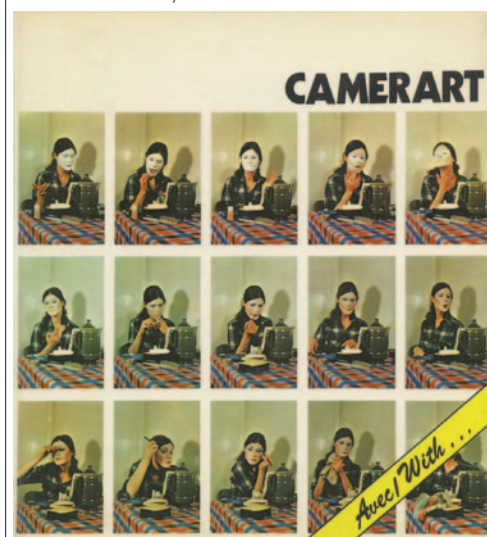
Az 1970-es években a művészek nagy része a konceptuális művészetet maga mögött hagyva más, a nyugati kultúra képi világát újra gondoló művészeti stra-

tégiákat sajátított el. A kiállítás utolsó termében GLENN LEWIS *Blue Tape / Around the City Block* című 1968-ben 16 mm-re forgatott filmjén a művész kék szalaggal egy vancouveri háztömb éttermeit, boltjait, irodáit és parkoló helyeit zárja körbe.

A kanadai konceptuális művészetet bemutató kiállítás olyan kapcsolódási pontok felfedezését engedte meg, melyek földrajzilag távol eső területek hasonló művészeti gyakorlatára mutattak rá. A kurátorok által választott cím (*Traffic*) ezt az egyének és intézmények közötti dinamikát tükrözi, mely tovább él a kiállításhoz kapcsolódó programoknak (konferenciák, tárlatvezetések, kiadványok¹³ és kerekasztal-beszélgetések) köszönhetően.

Az itt bemutatott műveket a hatalom, az intézményi apparátus, az oktatás és a média megkérdőjelezése, illetve a nyelv és a kommunikáció alapvető kritikája jellemzik. A művészeti munkák során kialakult együttműködés közösségek létrejöttét segítette elő, alátámasztva az 1960-as és 1970-es évek ellenkulturális mozgalmait. A sokszor unalmasnak bélyegzett konceptualizmus Kanadában bizonyosan megújító hatással bírt, miközben szorosan kapcsolódott a helyi szociális, kulturális és politikai harcokhoz is.

Catalogue of the exhibition Camerart. Vingt-quatre artistes du Québec with work by Suzy Lake on the cover, 1974, Leonard & Bina Ellen Art Gallery, Université Concordia: Concordia University

¹³ A kiállítás katalógusa szeptemberre várható, de *Beszélő tettek* címmel a Leonard és Bina Ellen Galéria már kiadott egy szöveggyűjteményt; továbbá egy ingyenes újság formájában a kiállításon szereplő szövegeket is magával vihet a látogató.